

Häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautuminen kasvatuksessa ja koulutuksessa

OKM seminaari ”Mihin koulutuksen järjestäjien tulee varautua?”
3.9.2025

Sakari Ilmanen

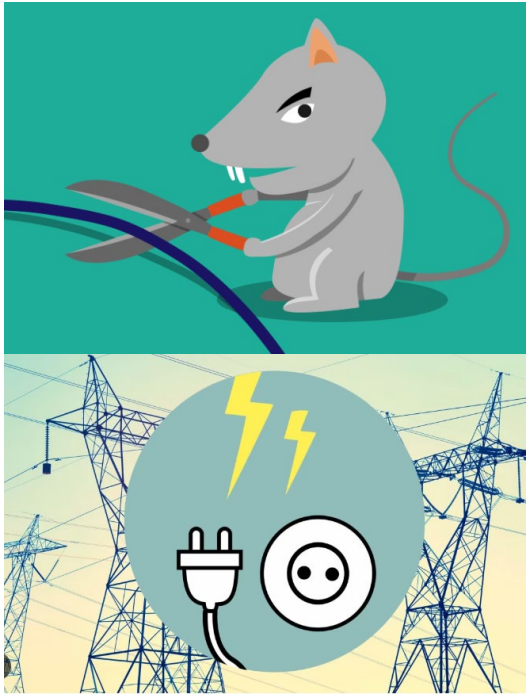
Valmiuspäällikkö
Kasvatuksen ja koulutuksen toimiala

Helsinki

Yleisiä perusteita

Varautumisella tarkoitetaan toimintaa, jolla varmistetaan tehtävien mahdollisimman häiriötön hoitaminen ja mahdollisesti tarvittavat tavanomaisesta poikkeavat toimenpiteet häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa

Mihin Helsinki ja sen opetusala varautuu?

Tietoliikenteen ja tietojärjestelmien vakavat häiriöt

Julk.tal. rahoituksen saatavuuden häiriintyminen

Voimahuollon vakavat häiriöt

Rajaturvallisuuden vakavat häiriöt

Väestön terveyden ja hyvinvoinnin häiriöt

Yhdyskuntatekniikan vakavat häiriöt

Rahoitus- ja maksujärjestelmän vakavat häiriöt

Elintarvikehuollon vakavat häiriöt

Kuljetuslogistiikan vakavat häiriöt

Terrorismi ja muu yhteiskuntajärjestystä vaarantava rikollisuus

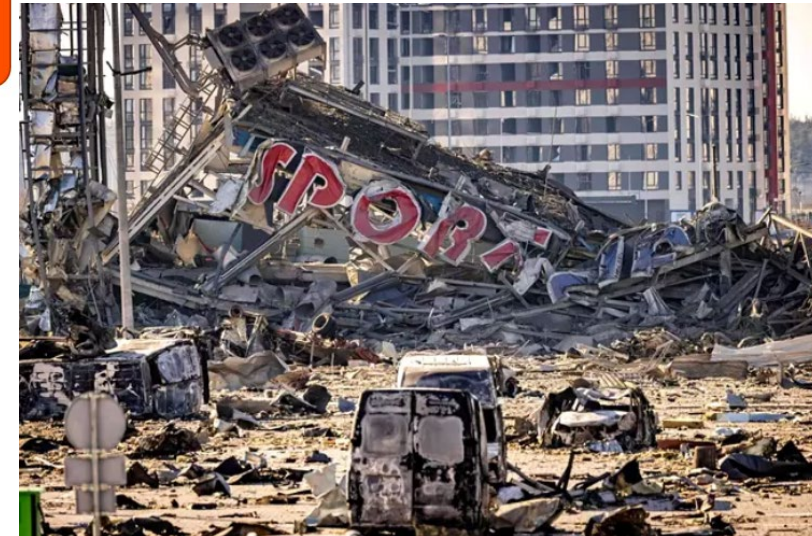
Suuronnettomuudet, luonnon ääri-ilmiöt ja ympäristöhuolet

POL, SOT, TAL, muu painostaminen (tai yhdistelmä/hybridi)

Sotilaallisen voiman käyttö

Varauduttava myös uhkiin, joiden todennäköisyys on erittäin pieni, mutta vaikutus erittäin suuri

Varautumisvelvollisuus ei ole uusi asia, mutta onko aina toteutettu riittävällä tasolla ja oikeilla painotuksilla?

Mihin Helsinki ja sen opetusala varautuu?

**Ukrainan sodan kokemukset ja Helsingin status pääkaupunkina:
Helsinki on sodan olosuhteissa varmasti keskeinen kohde
Siviilikohteet eivät ole suojassa**

Tavoitteena on

- 1) Turvata lakisääteisten kriittisten toimintojen toimivuus kaikissa olosuhteissa.**
- 2) Suojata oppijat ja henkilökunta mahdollisimman tehokkaasti**
- 3) Mahdollistaa toipuminen**

Varautumisen lakiperustatarkastelu

Velvollisuudet, mm

- Oppivelvollisuuslaki 1214/2020
- Varhaiskasvatuslaki (540/2018)
- Perusopetuslaki (628/1998)
- Lukiolaki (714/2018)
- Helsingin eurooppalaisesta koulusta annetussa laki (1463/2007)
- Ammatillisesta koulutuksesta annetussa laki (531/2017)
- Tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta annettu laki (1215/2020)
- Vapaasta sivistystyöstä annettu laki (632/1998)

Paljon velvoitteita

(sisältö, tarkoitus, tavoitteet, oikeus, kieli, palveluiden järjestäjä, henkilöstön koulutus ja mitoitus, ryhmäkoot, tilavaatimukset....)

Ei juuri työkaluja poikkeusoloja varten

Varautumisen lakiperustatarkastelu

Varhaiskasvatus, poikkeuslain suomat mahdollisuudet

- **88 § Sosiaali- ja terveystieteiden palvelut sekä terveydensuojelu**

- "...kunta voi luopua varhaiskasvatuslain (540/2018) mukaisen varhaiskasvatuksen järjestämisvastuusta, jos lapsen vanhemmat tai muut huoltajat voivat järjestää lapsen hoidon muutoin."

Opetus ja koulutus, poikkeuslain suomat mahdollisuudet

Valmiuslain suomat mahdollisuudet ovat osin riittämättömät

Valmiuslaki on osin tulkinnanvarainen

Päätöksentekomenettely kankea ja voi muodostua erittäin hitaaksi

Valmiuslaki, päätöksenteko

- **Valmiuslain soveltaminen edellyttää lähes aina valtioneuvoston erillistä asetusta, tai ainakin OKM:n päätöstä**

- "...siten kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään."

=> toimivaltuuksien käyttöön saattaminen on prosessina varsin kankea ja hidas tarpeeseen verrattuna

Kasvatus ja koulutus, varautumisen toimenpiteitä

Koulut alkavat Ukrainassa – opetussuunnitelmien lisäksi täytyy laatia pelastussuunnitelmat: kuka vie lapset väestönsuojaan ja missä järjestyksessä?

Yli puolet Ukrainan kouluista jää syksyllä tyhjilleen. Lähiopetuksen aloittaminen edellyttää, että koulussa on väestönsuoja.

Helsinki

Valmiussuunnitelmien ylläpito

Valmiussuunnittelun tulee kattaa myös poikkeusolot (sodan olosuhteet)

- Riskin toteutumismahdollisuus hyvin pieni, mutta vaikutukset suuret

Normaaliolojen suunnitelmat ja varautumistoimenpiteet ”toimivat” pitkälti myös poikkeusoloissa

- Esimerkiksi kyber, energia, vesi, väistötilat, järjestyshäiriöt.....
- Häiriöiden kesto, laajuus ja intensiteetti kasvavat => varauduttava tähän

Resurssien käytettävyyden varmistaminen

1. Henkilöstöresurssit

- Varauduttava mahdolliseen poistumaan

- Sijoitus Puolustusvoimien organisaatioissa tai muissa poikkeusolojen organisaatioissa (VSS-tehtävät)

=> Henkilövarauksien (VAP) ylläpito yhteistoiminnassa Puolustusvoimien (aluetoimistot) kanssa

- Kunnan resurssipankki (henkilöstö)

- Omaehtoinen siirtyminen muualle

- Henkilövaraukset (VAP)
Puolustusvoimille

Yrityksen tiedot				(*) Tärkeystunnus:
Yrityksen nimi	Helsingin kaupunki, kasvatuksen ja koulutuksen toimiala			RT (ratkaisevan tärkeä) = Tärkeä
Y-tunnus	0201256-6			HT (hyvin tärkeä) = Henkilöt, jo
Toimipaikkatunnus	(ei pakollinen)			T (tärkeä) = Henkilöt, jotka voic
Yrityksen kotipaikka	Helsinki			
Lomakkeen täyttäjän tiedot				
Nimi	[REDACTED]			
Puhelinnumero	[REDACTED]			
Sähköpostiosoite	[REDACTED]			Päätös toimitetaan salattuna sähköpostina
Postiosoite	Helsingin kaupunki Kasvatus ja koulutus Työpajankatu 8 PL 58300 00099 HELSINGIN KAUPUNKI			
Sukunimi	Etunimi	Henkilötunnus	Tärkeystunnus (*)	
[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	RT	
[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	RT	
[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	RT	
[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	RT	
[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	RT	
[REDACTED]	[REDACTED]	[REDACTED]	RT	

Resurssien käytettävyyden varmistaminen

2. Tilat ja alueet

- Varmistettava, että omat (kriittiset) tilat käytettävissä myös poikkeusoloissa, tarvittaessa väistötilojen suunnittelu
=> yhteistoiminnassa Puolustusvoimien (aluevastuullinen joukko-osasto) kanssa

3. Ajoneuvot ja työkoneet

- Varmistettava, että omat kriittiset ajoneuvot käytettävissä myös poikkeusoloissa
=> Esitys ajoneuvovarauksista ELY-keskukselle

4. Kriittisten kumppaneiden varautuminen

- **Palveluntuottajan oma varautuminen**
 - Onko palveluntuottaja itse varautunut riittävästi poikkeusoloja varten? Kykeneekö ylläpitämään toimintakykynsä?
- **Sopimuksellinen varautuminen poikkeusoloja varten**

Kannattaa tarkastaa viimeistään seuraavassa sopimusten päivitys- ja kilpailutusvaiheessa

Resurssien käytettävyyden varmistaminen

5. Energia, lämmönjakelu

- Omat kriittiset toimipisteet ilmoitettu palveluntuottajalle
 - => Pyyntö, että ensisijaisia sähkön ja lämmön ylläpidon turvattuuskohteita laajamittaisissa tuotantokatkoksissa
- Varavoima

6. Vesi ja ateriapalvelut

- Toimipistekohtainen varautuminen (omavara)
- Kaupungin oman palveluntuottajan varautumisvelvollisuus
 - Muiden palveluntuottajien ”paikkaaminen” tarvittaessa
 - Suunnitellut muutokset ateriatarjontaan, ateriapussijakelu

Johtaminen ja tilannekuva

1. Kriisijohtamismalli ja organisoituminen

- Onko normaaliolojen kriisijohtamismalli sellaisenaan toimiva myös poikkeusoloissa?
- Kykeneekö johtoelin toimimaan tarvittaessa 24/7 periaatteella ja toimimaan suunnitteluelimenä?
- Pitääkö laajentaa henkilöstöä (johtokeskus/vast. kokoonpano)?

2. Poikkeusolojen johtamistilat ja -yhteydet

- Tarvitaan väistötilat (suojatilat) poikkeusoloja varten = > johtamismahdollisuuksien turvaaminen)

Johtaminen ja tilannekuva

3. Tilannekuva ja yhteistoiminta

- Onko toimialalla käytössään toimintamalli ja organisaatio jatkuvaksi tilannekuvan kokoamiseksi, analysoimiseksi ja jakamiseksi?
- Onko yhteistoimintatahot tunnistettu? Kyetäänkö heidän kanssaan välittämään tilannekuvaa riittävällä tasolla?
- NO häiriötilanteet yleensä huomioitu hyvin, mutta entä poikkeusolot ?
 - Toimiiko periaate, riittääkö kapasiteetti, tietävätkö eri osapuolet kenelle tietoja pitää lähettää ja mitä tietoja pitää lähettää....?

Poikkeusoloissa (sodan olosuhteet) korostuu muiden viranomaisten tuki tilannekuvan ja varoitusten jakamisessa.

Jos tämä ei toimi, niin ennakoiva johtaminen tuli-iskun/vast. väistämiseksi ja vaikutusten minimoimiseksi on erittäin vaikeaa!

Johtaminen ja tilannekuva

4. Päätöksenteko ja toimivalta

- Onko kunnan johtosääntö toimiva kaikissa tilanteissa (huomioitu poikkeusolot) VAI tarvitaanko erillinen poikkeusolojen johtosääntö?
- Poikkeusolojen johtosäännössä huomioitava myös valmiuslain toimivaltuuksiin liittyvä päätöksenteko
 - ”uusia” asioita päätettäväksi
- Millaisia toimivaltuuksia tarvitaan ja miten niistä päätetään erilaisissa tilanteissa?
 - Toimielintoiminta (demokratia) vs. virkajohtoinen toiminta

Poikkeusoloissa päätöksenteon nopeus ja ketteryys on elinehto!

Päätösvalta pyrittävä pitämään mahdollisimman paljon virkajohdolla!

Poikkeavat opetus- ja muut järjestelyt

1. Huomioitava rajoitteet tietojärjestelmien käytössä

- Varauduttava siihen, että asiakkaiden hallintaan ja opetuksen järjestelyihin tarkoitetut tietojärjestelmät eivät ole ainakaan täysipainoisesti käytettävissä
 - Vaikutus mm. oppijoiden hallintaan, opetusmateriaalien käytettävyyteen, viestintään oppijoille ja huoltajille, etäopetuksen järjestelyihin....
 - Lääkkeenä ”paluu vanhaan” siltä osin kuin se on mahdollista
 - Tarvitaan myös oppimateriaaleja ja opetusmenetelmiä, jotka eivät ole riippuvaisia elektronisista laitteista, sähköstä tai internetyhteyksistä
- => ”opiskelijalistat” ja muut hallinnolliset tiedot, opetussuunnitelmat, opetusmateriaalit ladattava pdf-muotoon tai tulostettava, perinteisten oppikirjojen hyödyntäminen, viestinnän etupainotteisuus ja ennakointi...

Poikkeavat opetus- ja muut järjestelyt

2. Etäopetus

- Oppijoihin ja henkilöstöön kohdistuvan uhkan pienentäminen
- Perusopetus ja toinen aste
 - 3. luokasta ylöspäin
 - Lukio
 - Ammatillinen opetus soveltuvin osin
- Etäopetukseen siirtyminen ennakoiden, joustavasti ja tarpeen mukaan (uhka)
 - Keskeistä tilannekuva (PV)
 - Päätösvalta? => valmiuslain puutteet (pl. toinen aste)!

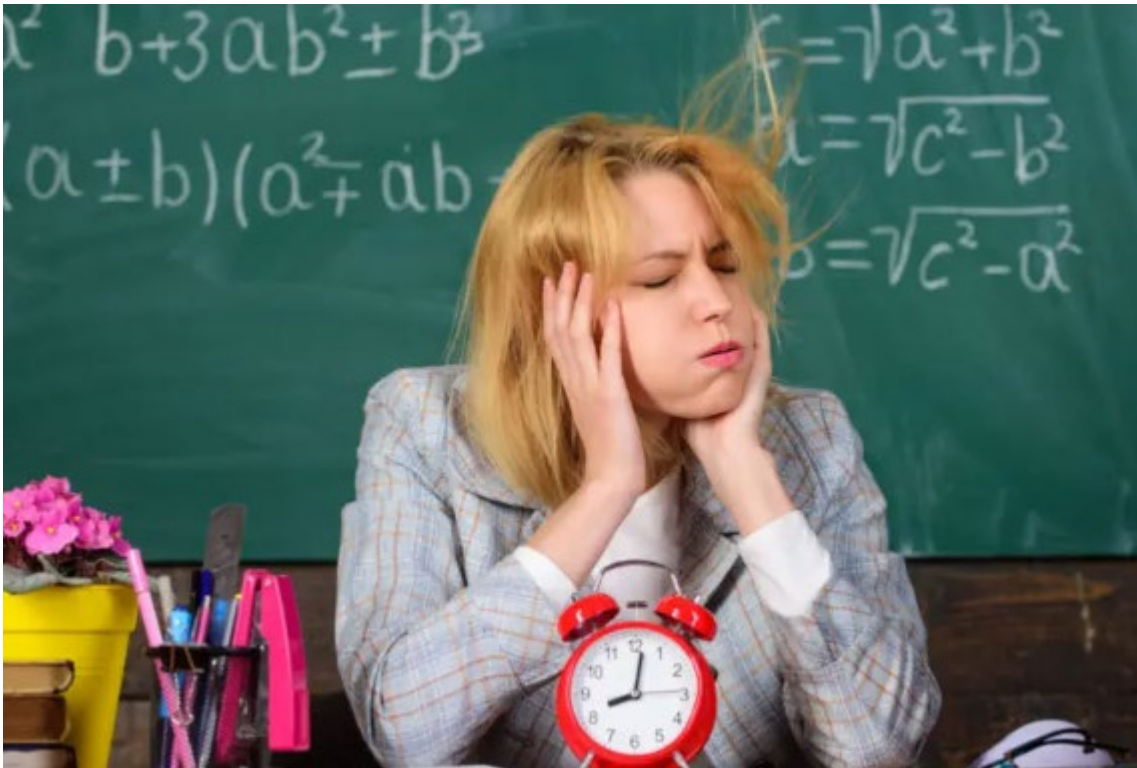
**Etäopetus keskeisin työkalu tappioiden minimoimiseksi
=> silti etäopetuksen käyttö harkitusti**

Poikkeavat opetus- ja muut järjestelyt

2. Etäopetus

- Vaatii paljon niin opettajalta kuin oppijoilta

=> Helsingissä laadittu tukimateriaali toista astetta varten

Helsinki

**Helsingin verkkolukion
laatukäsikirja**

2024-2025

Helsinki

Poikkeavat opetus- ja muut järjestelyt

3. Palveluverkon supistaminen

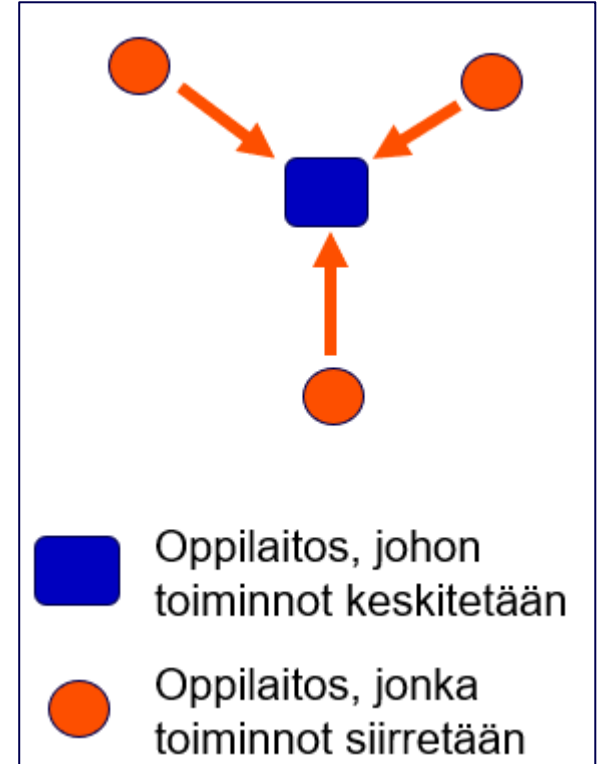
- Yksittäisten toimipisteiden sulkeminen erillisen harkinnan ja uhka-arvion perusteella
 - Esimerkiksi varuskunnassa tai oletettavien maalikohteiden välittömässä tuntumassa sijaitsevat toimipisteet
 - => oppijoiden kohdentaminen muualle
- Opetustoiminnan tilapäinen keskeyttäminen uhka-arvion perusteella

Edellyttää tilannekuvaa muilta viranomaisilta!

Poikkeavat opetus- ja muut järjestelyt

4. Palveluverkon keskittäminen ja ”vuorokoulu”

- Oppijoihin ja henkilöstöön kohdistuvan uhkan pienentäminen
 - => Keskitetään toimintoja tiloihin, jotka mahdollistavat tehokkaamman suojautumisen
- Toimipisteet valittu siten, että pystytään tarvittaessa tukeutumaan toimipisteissä oleviin väestönsuojatiloihin
 - Olennaista, että toimipisteessä tai toimipisteen välittömässä läheisyydessä on riittävän tilava väestönsuoja
 - Vuorokoulun periaate, esimerkiksi:
 - Opiskelu vuoroviikoin etänä, vuoroviikoin erikseen määritellyssä toimipisteessä TAI
 - Opiskelu päivittäin kahdessa vuorossa

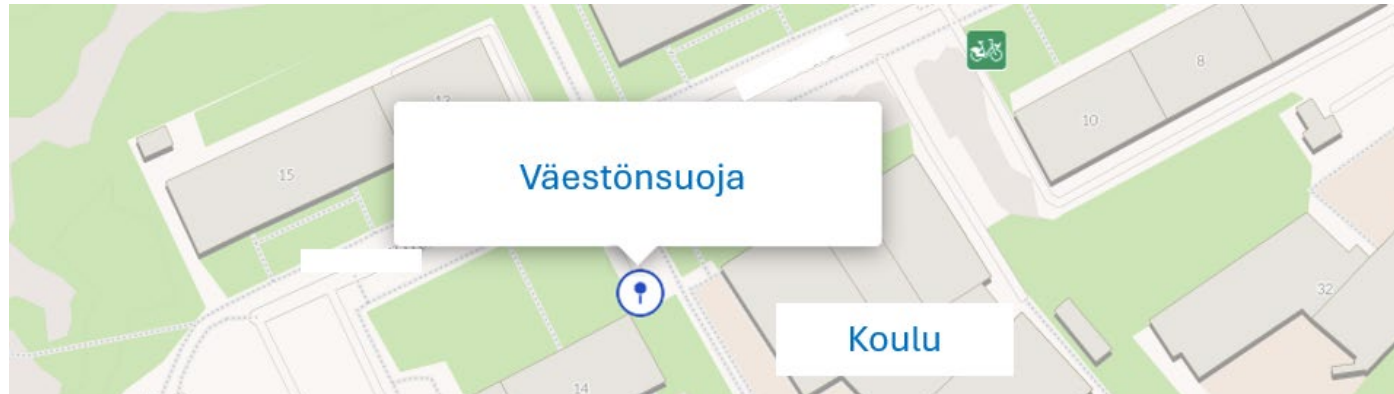

Sopivien tilojen riittävyys => Onko riittävästi toimipisteitä, joissa on tilava väestönsuoja?

Poikkeavat opetus- ja muut järjestelyt

5. Väestönsuojien hyödyntäminen suojautumispisteinä

- Koulu ja yleinen väestönsuoja hyvin lähekkäin => voidaan käyttää väestönsuojaa koulun suojautumispisteinä
- Esimerkki oikeasta tapauksesta (suunniteltu):
 - Yläaste ja suuri väestönsuoja sijaitsevat ”päällekkäin”
 - Yläaste siirretään etäopetukseen
 - Tyhjilleen jääviin tiloihin keskitetään lapsia useasta sellaisesta toimipisteestä, joissa ei ole väestönsuojaa
 - Opetuksen ja varhaiskasvatuksen toteutus yläasteen tiloissa, suojautuminen tarvittaessa yleiseen väestönsuojaan

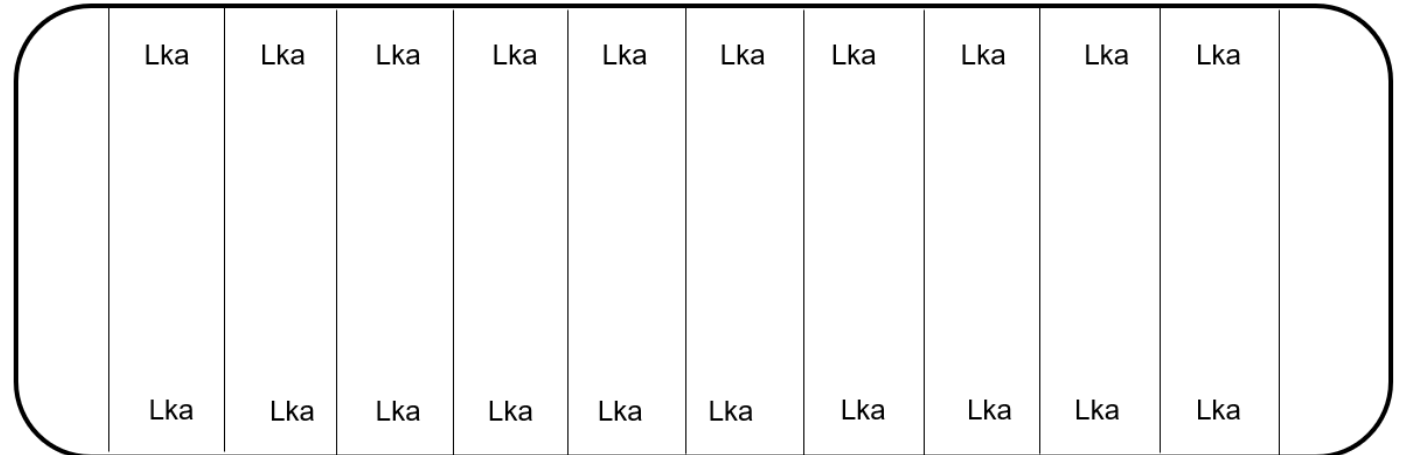

Toteutuskelpoinen vaihtoehto, vaatii tiedustelua, suunnittelua sekä tietysti tuuria väestönsuojien sijainnin suhteen!

Poikkeavat opetus- ja muut järjestelyt

6. Yleisten väestönsuojien hyödyntäminen opetustiloina

- Väestönsuojia voidaan rajoitetusti hyödyntää opetuksen toimipisteinä
- Suojahallit (suojahuoneet luokkatiloina)
 - Väestönsuojan tilat muodostuvat yleensä erillisistä suojahalleista (koko noin 30 m x 100-130 m)
 - Suojahalli on jaettavissa pressuseinillä erillisiksi suojahuoneiksi (koko noin 10 m x 30 m)
 - Yhteen suojahuoneeseen voidaan sijoittaa kaksi luokkaa, eli yhteen suojahalliin täyteen sijoitettuna noin 20 luokkaa

Esimerkkikaavio suojahallista, jossa 10 suojahuonetta: Halliin sijoitettu 20 luokkaa, eli laskennallisesti 500 oppilasta

Opetuksen käytännön järjestelyt haasteellisia, wc- ja sosiaalitilat erittäin puutteellisia, muonittaminen hankalaa, tilojen siivoaminen ja kalustaminen...

Poikkeavat opetus- ja muut järjestelyt

7. Viestintä

- Viestintä korostuu stressaavassa tilanteessa
- Oma henkilöstö ja asiakkaat
- Etupainotteisuus ja vaihtoehtoiset menetelmät
- Viestinnän yhtenäisyys => kuka johtaa?

8. Oman toiminnan suojaaminen, räjähteiden tunnistaminen

- Henkilöstön kouluttaminen yhteistoiminnassa puolustusvoimien kanssa
 - Ensimmäiset henkilöt koulutettu!
 - Kyky tunnistaa yleisimmät räjähteet/vast. ja arvioida tilanteen vaarallisuus
- => Osataan varoa!
- => ilmoitus viranomaisille raivaamista varten

Lapset Ukrainassa oppivat miinojen ja räjähteiden tunnistamista – paras opettaja on Patron-koira

Toimintakyvyn ylläpito ja toipuminen

Helsinki

Toimintakyvyn ylläpito

Epävarmuus kuormittaa ja aiheuttaa häiriöitä

- Onko huomioitu suunnitelmissa, onko riittäviä työkaluja käytettävissä?

Opiskelijahuolto ja oman henkilöstön tukipalvelut

- Psykologit, kuraattorit, kriisityö
- Viestintä, ohjeistus, perehdyttäminen, psykologinen valmistautuminen...
- Henkinen ja fyysinen jaksaminen

**Näissä asioissa suunnittelun tehostamisen
tarve erityisesti oman henkilöstön osalta**

Tappioista toipuminen

Infrastruktuurin tuhoutuminen

- Pienissä määrin korvaavat tilat löydettävissä => laajassa mittakaavassa kyky korvaavien tilojen löytämiseen haastavaa

Henkilöstötappiot

- Pienissä määrin korvattavissa => suurten tappioiden korvaaminen vaikeaa

Näissä asioissa selvä suunnittelun tehostamisen tarve

Koulutukseen kohdistui hyökkäyksiä Ukrainassa vuonna 2024 kaksinkertainen määrä edellisvuoteen verrattuna, kertoo Pelastakaa Lapset -järjestön selvitys.

Moni lapsi joutuu nyt opiskelemaan etänä tai maanalaisissa luokkahuoneissa. Sota on myös jättänyt lapsia kokonaan koulutuksen ulkopuolelle.

Vuonna 2024 Ukrainassa vaurioitui tai tuhoutui 576 oppilaitosta, kun 2023 kouluja, päiväkoteja ja yliopistoja vaurioitui tai tuhoutui yhteensä 256.

Verisestä opettajasta Olenasta, 52, tuli Ukrainan hädän kasvot

Opettaja Olena Kurilo, 52, selvisi hengissä Venäjän ohjusiskusta.

Onnistumisen kulmakiviä

Onnistunut toteutus vaatii johdon tuen ja hyväksynnän.

Varautuminen ei ole irrallinen asia, vaan kuuluu jokaisen omaan työhön siinä missä muutkin asiat.

Toteutus ja jalkauttaminen vaatii runsaasti aikaa

**Valmius ja varautuminen tehdään yhdessä,
juuri sinä olet siinä tärkeä lenkki!**

Kiitos!